

ՕՐԱԳԻՐ ՉՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 28 ՕԳՈՍՏՈՍ 1371

ԹԻՒ 917

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գերմանիոյ և Աստուրիոյ կայսերաց տեսակցութիւնը, նմանապէս մօտիւ ար Պիլզնայի իշխանին և Պայսթ կոմսին մէջ եղած բանախօսութիւնը անժրեական ատկաբանութիւնն էր որ յիշեալ երկու մեծ ու գրացի աւերութեանց մէջ մտերիմ համաձայնութիւն մի հաստատուած պիտի ըլլայ՝ եթէ յարձակողական և պաշտպանողական յայտնի դաշնագրութիւն մի չէ եղած:

1. Երկրի բոլոր այս երկրները յառաջ բերելով՝ հրատարակեցին թէ Գաղղիոյ հասարակապետութիւնն ևս Ռուսիոյ հետ դաշնակցութիւն ըրած է, թէ այս վերջին տէրութեան և Գերմանիոյ կառավարութեան մէջ քաղաքային տարաձայնութիւններ կան ևս չեն ևս: Այսպիսի դաշնակցութիւն մի ամենին հաւանական չէ, մանաւանդ Գաղղիոյ այժմեան կացութեան մէջ, ուր տակաւին հաստատուն կառավարութիւն մի չկայ, որ կարող ըլլայ Ռուսիոյ տէրութեան վստահութիւնը ի ձեռք բերել: Վէնայի խնդիրը լրացողը գրածին նայելով՝ Գերմանիոյ ու Աստուրիոյ մէջ եղած բարեկամական մտերիմ յարաբերութիւնները մէկ կողմէն, և Գերմանիոյ ու Ռուսիոյ մէջ եղած միևնոյն բարեկամական յարաբերութիւններն միև կողմէն՝ բաւական են Աստուրիոյ և Ռուսիոյ մէջ եղած քաղաքային քանի մը խնդիրները գերադասելու ու Արևելքի խաղաղութիւնը ապահովելու:

Կը հաւատան թէ իտալական կառավարութիւնը՝ իմանալով թէ Գերմանիոյ ու Աստուրիոյ կայսերաց մէջ համաձայնութիւն մի տեղի ունեցած է հաստատուն պահելու համար քաղաքային ներգաշնակութիւնը Աստուրիոյ տէրութեանց մէջ, իտալական կառավարութիւնը, կը սեղմ, փութացուի իր հաւանութիւնը տալ նոյն համաձայնութեան պայմանոցը: Իսկ հետագայը յայտնապէս կըսէ, թէ իտալիոյ ու Գերմանիոյ կառավարութեանց մէջ յարձակողական և պաշտպանողական

զախան դաշնակցութիւն մի կը քուլտէ: Թէպէտ այս լուրը տակաւին հաստատութեան կարօտ է, բայց շատ հաւանական կերեի մեզ, քան թէ իտալիոյ կառավարութիւնը այսպիսի դաշնակցութեան մի անհրաժեշտ պէտք ունի որպէսզի ամենայն ապահովութեամբ անկաւորութիւնը իւր նոր մայրաքաղաքին մէջ, ուր մոլորած կը լինի իտալական իշխանութեան գէմ, ինչպէս նաև իւր ամեն ճիգը ի գործ կը դնէ Գաղղիոյ դիւրագոյացութիւնը և անձնատիրութիւնը գրգռելու ընդդէմ իտալիոյ, որ՝ Վերին Կախանաւորութեան ազդեցութեամբ և օգնութեամբ՝ վախճան տուաւ պաշտպան աշխարհական իշխանութեանը:

Գաղղիոյ մէջ ազգային երեսփոխանական ժողովը դառնալէ մօտիւ թիւերին՝ որ գործադիր իշխանութեան ղեկին է, հասարակապետութեան նախագահի պատուանունը շնորհելու և անոր իշխանութիւնը երկարաձգելու միջև երեք տարի: Այս առաջադրութիւնը միայն ժողովոյ մէջ երկար բարակ վեճաբանութիւններ կը ըլլան, միապետական երեսփոխանները ամեն ճիգ կը թափեն արդիւնքը համար այս առաջարկութեան գործադրութիւնը կամ անոր պայմանները տկարացնելու նպատակով: Միջոցին հասարակապետական երեսփոխանները (որոց թիւը նուազագոյն է միապետական երեսփոխաններէն) ամենայն ջոգով խնայելով՝ որ յառաջ այս գործը յառաջ տանելու, որով գոնէ միջև երեք տարի հասարակապետական կառավարութեան ձևը հաստատուած կը ըլլի:

Հայտնի է թէ Գաղղիոյ այժմեան երեսփոխանական ժողովը՝ միայն ազգային գործերը կարգի գնելու և հասարակաց անբարոյութիւնը ապահովելու գիտաւորութեամբ կազմուեցաւ: Հետեւեալը Սահմանադրութիւնը չի նշու և օրէնք հաստատելու իշխանութիւն չունի: Բայց մօտիւ թիւերին հասարակապետութեան նախագահի տիտղոս տալու և անոր իշխանութեան

թիւնը երեք տարի երկարաձգելու անթիւ, ազգային ժողովոյն սահմանադիր կամ օրէնսդիր իշխանութեան խնդիրը ծագեցաւ: Խնդիրը՝ զոր ազգային ժողովը իւր անդամաց խիստ մեծապէս մասին հաւանութեամբ ըր լուծեց, այսինքն սահմանադիր ժողովը հրատարակեց զինքը: Տեսցուք թէ ինչ հաւանութիւն պիտի ունենայ այս որոշումը, որ ընտրողաց կը վերաբերի օրինաւորապէս և ոչ թէ ժողովոյն:

Տէրութեան եկամտի և ծախուց (պիւտէ) յանձնաժողովը որոշեց գործադիր իշխանութեան ղեկին տարեկան վարձատրութիւնը, որ 500,000 ֆրանք պիտի ըլլայ: Այս դամարին յաւելուած դամար միևս պիտի կցուի ի պէտս հարկաւոր ծախուց, բայց յայտնաւէ գործադիր իշխանութեան ղեկին բնակութիւնը տէրութեան ծախիւքը պիտի հոգացուի: Այս նախկին տարեկան 25 միլիոն ֆրանք կընդունէր ազգային դանձէն, առանց հաշուելու միևս մեծամեծ գումարները, զորս զանազան պատճառաւ կանոնէր:

Անգլիոյ բարլամէնթը զոյգուեցաւ, և այս առթիւ օգոստոսեան թագուհին դահախօսութիւն մի ըրաւ, յորմէ կը տեսնուի թէ Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութեան՝ ուրիշ ամեն տէրութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնները սիրալիր ու բարեկամական են, թէպէտ պարագաները գիտարու մտանդաւոր էին:

Մեծ գէպերը և խիստ կարեւոր փոփոխութիւնները, կըսէ թագուհին իւր դահախօսութեան մէջ, որ մօտեցաւ անդին ունեցան Եւրոպիոյ մէջ, վստահութեամբ չգրին Մեծին Բրիտանիոյ Միացեալ թագաւորութեան՝ օտար տէրութեանց հետ ունեցած բարեկամական յարաբերութիւնները: Մասնակցութիւնը զոր պիտի ունենամ զանազան տէրութեանց մէջ պատահած խնդրոց՝ որ ժամանակ առ ժամանակ յերևան կը լինեն, նպատակ պիտի ունենայ միշտ հաստատուն պահել զհամաձայնութիւնը և ազգաց իրաւունքը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԻՐԱՆԻՆԻՔ ԽՂՃԻ ԽՕՄԲ ԸՍՏ ԱՍՏՈՒԾՈՑ

(Շարունակութիւն ևս վերջ):

«Եւ ըստորում ընտրեալ կարգեցաք մեք ի դերա. «Հայ հասարակութեան քաղաքի ի պաշտօն եկեղեց. «պատմեան հազարթիւս տարբ եկեղեցոց», հաստ «լինել ամենայն եկեղեցական արտաքին խնդրոց որք «անկանին ընդ վիճակաւ որին (1) և զարժանն անորին և «և անեւ ըստ դիպոյ ի այլն»:

Այժմ պատուելի եկեղեցականներին մեզ՝ ունեւոր աւել սիրով, թէ կոչումն կաթողիկոսի ղէկաւորը որ ի թեմէն խրով՝ կամ փոխադասումն այլ որ ի տեղի, չէ գործ արտաքին, ուստի և անհիմն այս տեսութիւն և զի ներքին կառավարութիւն եկեղեցոց ի սկզբանէ զատուել որպէս յարաբերոյն թողեալ է եկեղեցականաց. որպէս և արտաքինն ժողովրդոց: Բայց եթէ մին զօրութեամբ պաշտօնին բանաբարեւ կամայի և զմիւս՝ չտարհիմական կամ օրինաւոր, միայն մեզ ուրեմն պարտաւորութիւն յայտնաւէ տալով եւ տեսարկաւ որպէս զմին ի միւսոց, ոչ ըստ քանց՝ այլ ըստ բուն հեղինակութեանց և վրայեալ իրաւանց եկեղեցոց:

«Պատշաճ վարկանքի յայտն գիտութիւն յիշատակել, զի ամբք ինչ առաջ յորժամ կոնդակ Վեհութեան ձերոյ յանուն Հնդկաց Հայ հասարակութեան առաքելութիւնը Սթոքոլմ առ արժաւոր, տէր Զօրհանգիստ առաջ քաշանայ խաչկեան տեղոց, արտաքինաւ անեւ ընդ այն զարժանն, որպէս օրէն և հանդանակութեան նոյա ի նպատակ ծախուց նորոգութեան և այլոց սրբոց վանաց, մատուցաւ նոյն առ մեզ ի նման խնդրանք ձեռնուել ինքեց ինքեան ի չըջարկութիւն խնդրոց պաշտօն:

(1) Թերեւս ասել կամեցեալ վիճակին:

նական արտօնութեամբ մերով. ուր և մարմ կը մեղսորդ չել քայն պատճառաւ, նախ վասն առանձնակի առաքինի կոնդակին առ նա միայն, թարց յիշումն անեղ զանուն մեր ի նմանակի մերում որ յայն սակաւ տողեալ, և երկրորդ յաղագս արտաքին միջոցք ուղղելոյ զնոյն. զի որպէս քաջ զիտն Վեհութեան ձեր թէ սովորութիւն ըստ է ի սկզբանէ անտի հաստատութեան Ամենակրկնական սուրբ վանաց, ուղղել զայնպիսի թղթեան միշտ գիտութեամբ և միջոցաւ վիճակաւ որ Առաջնորդի նորին, ընդ որոյ հոգատակութեամբ կան և միան եկեղեցոց Հնդկաստանի Հայոց. յաւայն հայեցեալ մեր ի պարագայս խնդրոցն՝ խոհականութիւն համարեցաք պաշտպանել զպատիւ սրբոյ Սթոքոլմ և միանգամայն գնելով Վեհութեան, և հետեւապէս այնու գլխումար յանձնատու եղաք միջամտիս լինել ի գործս և յառաջ վարել զայն, ստորագրելով ի չըջարկութեան անդ խնդրարկութեանցն զանուն մեր միտքան ընդ անուան յիշեալ քահանային, և այսպէս զգործն յանդ հանեալ, և զգումար նուիրացն ժամանակ առ ժամանակ ժողովեալ հասուցաւ ձեզ ի ձեռն նոյն քահանային, յորմէ հաւատարմք զի զօրինակ չըջարկութեանց արդէն ընկալեալ ինչ Ձեր զամենայն լիովին: Ուստի զարմանալ իմն զի զայսօր ժամանակի նուազ տուր իւր մեր արժանի ոչ համարեցաւ ըստ քաղաքական կարգի ընդունել զնորոգ հայրական փանաքի օրհնութեան ձերոյ, զի թէ ի խոտովանութիւն ծառայութեան մերոյ, որպէսզի նովմա իրաւունեալ մարթ ինչի մեզ զերախտիս երախտաւորաց կրկին խոտովանութեամբ մատուցանել նոյա հրապարակաւ»:

Ի փեմ զայս արարեցութեան այսմիկ յորդանայ, մանաւանդ և նսեմութեան իմաստիցն՝ զիտուութիւն մեր անբաւական յորժանում, մանաւանդ ի բաւն փանաքի. ուստի յանձն իմաստից գիտնոցն թողովով՝ հաւանութեան ևս, թէ յիշեալ կոնդակն հասեալ առ մեզ միջնորդու

թեամբ Առաջնորդի վանաց Չուղայի, այլ թէ ընդէր առանց պաշտօնական գրութեան իւրոյ՝ այն ինքն գիտէ: Այս և մեր՝ ըստ սովորութեան տեղոց ծանուցումն տուեալ եկեղեցականին և խնդրեալ ի չըջարկութեան մեղսութեամբ զպաշտօնական ձեռնադրութիւն իւր. գոհ եմք յոյժ զսիրոյն՝ զոր բարեհաճաւ կատարեաց զխնդիր մեր: Յետ լուրեան գործոյն՝ ոչ միայն զհանդանակեալ զրամն տուելով, որպէս միջնորդութեամբ նորին Առաջնորդի Չուղայի վանաց առաքեցաք յիշեալ մեր, այլ լի լի զըջարկութեան (և ոչ զօրինակն) տեղեաց տեղաց զերթով և ի նմին ժամանակի շնորհակալութիւնս բողոքով յեկեղեցականն՝ առ նորին օժեւութիւն:

Յետ միջոցի ի չուելին մեր զհաւատին թէ զրամն և գրութիւնքն զոր առաքեցաք աստեղծ ժամանակաւ արդեօք յիշեալին՝ կամ ոչ, կրկեալ զգրութիւն մեր անդ՝ ընկալաք պատասխանի 16 Ֆետրուարի 1870 ամի՝ 197 հաւանաւ կոնդակ այսու ոճով:

«Մէ սակաւ զարմանք կարան զմեզ ընդ ոչ ոտացումն «ցարդ կոնդակաց մերոյ առաքելոց առ ձեզ զըջարկութեան 23 Փետրուարի 1869 ամի, ընդ նմին և կոնդակ առ «Թովմոյ Մեղրուսեան ի 20 Հոկտեմբեր 1869 ամի»:

Կոչեալ մեր զեկեղեցական պարոն Թովմոսն մինչ հարցանք յիւրմէ թէ գտեալ ունի՞ր արդեօք զիշեալ կոնդակն՝ ասաց չէ. առ որ մեր ընթերցեալ ի լեւելա նոր աղօղում կոնդակի Վեհափառին յինքն վերաբերեալ՝ ոյր վստի և տրտմեցաւ. և զարձեալ յայտնեցաք մեր գրութեան մեր ներքորդ անդամ զրիցի Վեհափառն կոնդակ յոր առ պարոն Թովմոսն, որպէս ի ներքոյ այսր հանդամանաց տրտմեալ եմք ընդ նեղ սիրա պահանջումն և կեղեցական պարոն Թովմոսի:

Կառավարութիւն իշխանին իւր կրկն զիտեւ թէ ոչ

« Ի խորհրդակցութեան որ տեղի ունեցաւ ի Լոնսոն բարձրագոյն զուգարման սկիզբը, ներկայ գրուած նուցաւ վիճարանութեանց ժամանակը՝ լիակատար իշխանութիւն ունեցող գաղղիացի երեսփոխան մի Լոնսոն խորհրդակցութիւնը՝ զինի մանրամասն քննութեանց, որոշեց զվերաբնութիւնը 1856ին եղած դաշնագրութեան պայմանացը, որք կը վերաբերէին Սե—ծովուն և Պոսֆորին և Վատահ եմ թէ տէրութեանց միաբան որոշումը՝ որ նոր դաշնագրութեամբ մի հաստատուեցաւ, մեծապէս պիտի նպաստէ Լոնսոն բարձրութիւնը և անդորրութիւնը ապահովեցնելու »:

Կոստանդնուպոլիսէն հասած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ Բարձրագոյն Դարան ու Լոնսոն իրաւաւորութեան մէջ եղած յարաբերութիւնները շատ սիրալիր և բարեկամական են :

Օգոստոսի միջինը յայտարարուեցաւ, որ Լոնսոն իրաւաւորութեան, հաճեցաւ Օսմանիէ կարգին առաջին աստիճանի շքանշանը շնորհելու վսեմաւ : Մանսուր փաշային՝ որ Լոնսոն իրաւաւորութեան պատիւ փաշային փեսան է :

Կալիֆաթին Օգոստոսի 4 րօնով հետեւեալ տեղեկութիւնք կուտան մեզ Պարսկաստանի սովոյն վրայոյ :

Չմանկութեան Պարսկաստանի պատմի, զի պատուհասն այն ոչ է յԱստուծոյ՝ այլ ի տեղական կառավարութեան, ոչ սով՝ այլ սլոթիւն : ոչ պակասութիւն պարէնից՝ այլ պակասութիւն դրամի և գոյից : Քանի իշխանաւորք և կառավարութեամբ բռնի քարշեալ զպարէն համարեն, և ապա վաճառեն ըստ քանց :

Պահապար Պարսկաստանի՝ տեարք և իշխողք են գիւղերից բազմաց, սրոյ պատին ցորեն, գարի, և այլն տան շտեմարանէ և յետոյ վաճառեն մեծագոյն : չէք որ սր բաւ իցէ ունեւ զընդգէնն :

Պարսկաստանի արդի թանկութեան՝ համեմատելով ընդ թանկութեան Կալիֆաթի, յատուկն ոչ հակի : այլ խալիս որ տեսանի՝ և ազատութեան երկրին Պարսից : ուր չէք շաւղ մոյց և աշխատանց, չէք արդիւնք գործոց, չէք միջոց հայթայթակաց հասարակութեան զոնէ զառօրեայն պիտոյս : չէք օրէնք ստանալոյ զօրաւորին առ ի ոչ ամբառնալ զձեռս ի կեղեքան առ ուժին, ուստի տաքնապեալ տուայտեալ հասարակութեան, ոչք կարողք են, ցրտին աստ և անգ ի խղիւր ու տեսալից : և ոչք անկարողք, լուծեալ ի կենաց մեռանին :

Տեղական իշխանութիւնն կամ չկարէ կամ չկամ տանել դարման անհարկն ուղէտիս : և եթէ հազիւ ուրիշն ի հարձուժութեամբ զարթնուցու, մեծամեծք և պատու :

Եկեղեցւոյն Կալիֆաթու կամ զինչ անուն նորա, որ ի դիպի հարկին գրեցէ տա նա զյանձնարարութիւն իւր յորժամ Հնդկաստան հազիւ երբեք թղթակցի ընդ Լոնսոնին : Այլ մինչ ի վերջոյ իմացեալ մերով գրութեամբ՝ անշուշտ և գրեաց արդեամբ քահանայապետական ձրից իւրոց : Արդ եթէ գրակու վիշապք կըսալ իցեն զայն (որպէս թողմոք զմերն) ինչ պատասխանատուութիւն զանցառութեան նորին Պարսկաստանի ի տաւրակի մը պարէն աստի, ուր մնայ տակաւին ի բերաւոր ծանրապատում գրազմունս իւր ազգային՝ չերեւի բարձի թողի եղեալ զարժանեօք աստի :

Եթէ զինչ իմաստ վերջոյն կոնքակի՝ որով յայտ տան զառաջնաւ առաքեալ զորով աստի և շրջաբերականացն ստորագրութեան, միջոցաւ Արաւս ամառ զրոյ տեղոյն, ասէ, յակնե յանուանէ հրատարակեալ զտուրս Հնդկաստանի Հայ ժողովրդեան, ընդ որ և լի ու լի շնորհակալութիւն օրհնութեամբ հանդերձ տուեալ սիրեկան ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեան : ասկայն տարարազեալ զինչ արարից յորժամ ցարդ ոչ ժամանեալ աստ այն ամառքի ի բաւարարութիւն և ի տեղեկութիւն ամենեցուն :

Ապաքնն ո՞վ սիրալիր ընթերցող կայ աստ վայր մի, և կենդանի խղճիւ բեր ի վերայ զիրաւունս պատաստանի թէ ի ներքոյ բացատրեալ հանգամանաց զինչինչ պարտէր ամեն շնորհ և շովտապետութեան զոր շարար : և թէ ոչ օրինակ զիմադրութեամբ ոչ բեկնանի աշխուժից և եռանդոյ թէ ք ազգաւորութեան պատուական Հայրապետին մերոյ, փոխանակ ամենայնի կարեօք ըստ Սահարուն և Ուրայ զօրացուցանելոյ զբազմակի քաջութեան և զօրութեան նորա ընդ անմարմնոյն Սմաղկայ : ո՞ւմ փառն աշխատի նա անհուն ջանք, որոյ վասն յանձն յուս իւր կրկալ զմեկուս ծանրապատում հոգոց, և թէ թէ ի սէր ազգի և ժողովրդեան իւրաց սիրելի : որ տարա-

ճառողքն թանկութեան՝ զուարթեալ տրօք և կաշառք մին կամ միւս առթիւ խոնարհեցուցանեն զնա ըստ հաճոյս : և այսպէս՝ ըստ վիշապայ ձկանց՝ կըսեն զվարճանս :

Հաստատարիմ գրիչ ոմն գրէ մեզ ի Չուղայէ այսպէս : Թանկութեան չարունակի : հասարակութիւնն տանջի յերեսոյ աղութեան և չքաւորութեան, և բազմա յայլ ազգաց մեռանին ստաղեալ : Պատք բարեբաւին Ստաղեոյ, տակաւին ազատար ազգի մերոյ՝ շնորհիւ օգնականութեան Հնդկաստանի և Բթովոյ մեքալից, կան և մնան ի բաբարք կեցութեան : սակայն և թէ թանկութեան ընդ երկար տեւեցի, կապածեղի է յոյժ : քանզի մերկայան յընչից և ի գոյից, և ոչ ևս ունին զօրութիւն երկար տախալ : քայց առաւել ցաւալին այն է, զի թուունք ոչ սակաւ Հայոց որք ի բաղում ամաց հետէ ըլկրօն Պարսից բեկալեալ և մեռեալ են, յիշեալ թուունքն ասեմ, իբրեւ ժառանգորդ ընտանեաց իւրեանց բռնանալ ի վերայ նոցա, քարշեն զոմանս ի պատաստան դեն պետաց և ջոնան ծծել զարինն նոցա : իսկ ի միւս կողմանէ յաճախեալ գողոց՝ ի ցերեկի անգամ կողոպտեն զմարդիկ : վերջապէս երանի՜ նոցա՝ որք օտարացեալ կան ի տեղեւոյս յայտոցիկ : զոնէ հաց աստուծ վայելեն միամիտ սրտի :

Ի համարել թանկութեան Պարսկաստանի, այն, թէ՛ աստի (ի Կալիֆաթայէ) և թէ՛ ի Բթովոյ մերալից մինչև ցայսօր իբր հազար թուման զրամ առաքեցաւ ի Չուղայ ի նպատակ Հայ ազատաց, սակայն որքան տեղութիւն նորա բնորդ մանրդմիջական թանկութեան : Ի սեմ ի նորոյ՝ թէ Սեղիւսոյ ոչ արեւիսկարպուն մոյրաւորաբար յուղարկեալ է 500 ուսիս առ առաջ Բա հանայն տեղոյս, վասն առաքելոյ ի Չուղայ յորժամ թիւն բրիտանական կայսրոյ մերոյ :

Սուրբք ինչ յոռաւ անգլիացիք տեղոյս ի խնամ շարժեալ, առնեն ժողով (ի Տոնկալի) սակա հանգանակութեան տրոյ ի նպատակ ազատ հասարակութեան Ստաղեոյ, տեսնց խորութեան կրօնի, այսինքն բրիտանից, մահմետականաց, երրոցեցոյ և այլն : Ի ժողովի յայտմիկ ոմն ի մերալից կարի համանական և հանձնարար բռնա խաւացաւ այսպէս : Ելս ինքս ծնունդեմ Պարսկաստանի և տեղեակ ամենայն հանգամանաց տեղոյն : զի՞ ոչ և որքանեաւ մարթ իցէ մեզ կեալ ընդդէմ յորժանացն : Գիշուք թէ ի միոյն ցտան 1000 ուսիս կարելի է հանգանակել ի մինչ յօգնութիւն ազատացն, որք անթիւ են : զինչ առ իւրաքանչիւր անհատ քաշիս ի կարեկցութեան մերմէ : Եթէ կէս կամ մի ուսիս անմը, տակաւին շատ ապրուստ միօրեայ : Այլ եթէ ողջմիկ կամ ի տառապելոյ, այն է հարկն : արտա-

գրեալ յանաւելի վիշապ հոգոյ և ծարմոյ : Արդ եթէ այս ևս այսպէս զինչ այլ ուրեմն պարձանք տանս ազգութեան որ յամենայն գրեալ՝ ունիմք չունիմք մին Լոնսոն ունիմք, որոյ և զահազուրկն կաթուղիկան թէ՛ ըստ հոգոյ և թէ՛ ըստ մարմնոյ՝ թաքաւոր մեր այսօր՝ փառք և պարձանք վերջնոսեալ տանս ազգութեան : Արդ եթէ այս միմիայն նշխար ոչ ի մինչ յարգելի սաշտեղի և տոնելի՜ զինչ այլ թուի մեզ ունի պարձանս, ոչ ինչ : ամառս տառա՞ :

Պատուելի եկեղեցւոյն զիարդ պահանջման յարէ թերեւ քաղաքականութեան և կարի քաջ յիրաւունս : քանզի յետին անմտութիւն ասի նմա՝ որ ոչ զարձուցէ զողջոյն ընկերին, կամ ոչ տայն պատասխանի գրութեան ուրոք, և կամ կացցէ լուի ընդդէմ բարեբաւութեան երախտապարտին : սակայն մնայ և յայսմ բացառութիւն մի՝ որ է այս : զի յորժամ Նորին Բարձրութիւն ընտրեալ օծեալ և ի զահ Առաքելական բազմեալ, որ օրհնածանոց և օրհնութեան սուրբ կողակաւ իւրով նախապէս յարեալ մեծաբաւ զժողովրդ իւր ի կողմունս Հնդկաստանի, յաւէտ աստ՝ որ մայրաքաղաք ըր միշտ : տեսցուք արդ թէ ո՞ր կրթեալ քաղաքականութիւն մեր շարժեցաւ զոնէ փանաքի շնորհակալութեամբ տրիտուր շնորհացն լինիլ շնորհաւորական բանիւք : Բայց եթէ ոչ այսպէս, և ի լուծեան տուեալ քաղաքականութիւն մեր՝ ո՞ր վատահոլութեամբ պարտէ մեզ խօսիլ ընդդէմ ազգեր քաղաքականութեան : Այս հարկ պաշտօնական կայանայր յաւէտ ի դատազրուս քահանայն վիճակիս, որպէս յաւատարմ հոգեւոյս կաթուղիկոսայն Ներսիսի և Մատթէոսի երկիցս արարեալ մեր և ստորադրութեան հասարակ ժողովրդեան տալով առաքեալ եմք յիշմարտին : որով և պահպանեալ զպատու մեծահամբաւ ազգայնոյ մերոյ քաղաքիս ընդդէմ արդեւոյս տղաւորին : Բայց յորժամ և քահանայք զանց զամենե-

ցուք միահաղոյն աղերսողիւր առ վեհա : Կարելի տին Շահ, Արքայն Պարսից և բողոքեացուք խաղի, զի տայն բանալ զհամարս համարողաց ի վաճառ թեւեալ գին, և զիցէ արգելա՞ մի՞ այլ ևս իշխանաւորք իշխեսցեն շտեմարանէ զկերակուրս հասարակութեան երթանալին՝ և ապա վաճառել բազմապատիկ դնով : Ահա այն է որ կարէ նպատակ ընդհանրին և իրկել զհոգիս բիւրաւարայ յանաւարտ մահուանէ և այլն : Եթէ ոչ ի նշխարութեան շնչին օգնականութեան հետաւոր քրիստոնէից կարելի ևս է ծագիլ հետեւան անախորժ : այսինքն ասանելով ամբարիշտ իշխանաւորացն այնոցիկ թէ ի հետաւոր ազգաց զայ զրամական օգնութիւն, կամեցին ևս քան զէս ծանրացուցանել զգինս պարէնից »:

Ժողովն որ ըստ մեծի մասին անձանթ էր հանդաժնաց Պարսկաստանի և կարծէր թէ կառավարութիւն նորա ոչ թողմօք տարբերի յերոսական կառավարութեանց, շուարի ի բանս Հայ մեկնախօսին և թոյլ տայ վերջաւորութեան ժողովոյն յերկրորդական նիստ իւր Սահա և այս այսպէս ի կախ մնացեալ և տակաւին ոչ վախճան տուեալ : ապաւեցուք զկատարածն խել, և ի նորոգ գրենոյ ի Չուղայ՝ իմանալ զպարագայից և ըլկացութեան թանկութեան :

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԻ

Լոնսոնի առաջնորդական խնդիրը ամենին շտեմարի Պարսկաստանի, Կուստանդնուպոլիսի և այլ զանազան վիճակաց առաջնորդական վեճերուն, որք կը յուղորին ի Կ. Պոլիս և որոց պատճառն է նոյն վիճակաց ժողովրդոց երկպառակութիւնը : որ երկու կուսակցութեանց բաժնուած ըլլալով, մէկը իրենց առաջնորդը կուգէ, միւրեւ միւսը անոր դէմ զինի լով կը մերժէ զնա : Իսկ Լոնսոնի Հայ ժողովրդեան մէջ ամենին այսպիսի երկպառակութիւն չկայ : այլ մեծ և փոքրիկ, ծերք և տղայք կատարեալ միաբանութեամբ և համամտութեամբ իրենց ընարած ամենամիտքի և բարեխնամ Ընդհանրոյ՝ զգերա : Մեսրոպ սրբազանը կուգեն և բաց ի նմանէ՝ զայլ որ Ընդհանրոյ չեն ու գեր ճանաչել, թէ և երկինքէն իջած հրեշտակ մի ըլլայ : Մեր այս ասացելոց անձխտիկ ապացոյց են Լոնսոնի վիճակէն մինչև ցայսօր ի պատրիարքարանս գացած բազմութիւ ստորագրութեամբ հանրապիւրբը՝ իրենց առաջնորդին շուտով վերագործին նկատմամբ : այն ինչ այս խնդրոյն հակառակ՝ ոչ հանրապիւր և ոչ

քուրք եղեալ զանձանց և եթ հոգալով զհոգ, և ի ամին տեսողութեան խոնարհեալ ի կամ Դանի առնեն զոր համանգամայն ներհակ սկզբանց կարգի և կանոնաց Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցոյ, փոխանակ արեւան շատ նահատակելոյ զանձինս ի պահպանութիւն նախնականին՝ հիմա զորանան հակախնդիրք ոմանք յեկեղեցոյս, և ոչ զքահանայս կողմն իբրեւ զպատրաստական ծառայ՝ որպէս երբեմն աղաղակաւ ի ժողովի տեղոյս ի սրահին և կեղեցոյ : և այսպէս՝ պատիւ վարի քահանայից անարգ քան զանարգս . . . տուեալ : թէ և մասամբ հաւանական զկարկատանս քահանայից՝ թէ զինչ արասցուք յորժամ զլուս մեր ակար՝ չպիտի իշխարարութիւն լինիմք : թէ և մեզ ոչ հաւանական և այս :

Սրտաբլին և ներքին համովմամբ իմանամք զնախնած ոմանց ի մերս պատիւ, որպէս թէ զոր հարկ խնդրոյ աղաքնոց կամ տնտեսանց՝ է՞ր առ մեզ և ոչ առ եկեղեց : պան կամ ի թեմակալ առաջերեցն ուղղի : Բայց ընդ այս խնդրի մեզ տեսլ, զի ոչ խնդրեալ մեր Եւթիմանէ կամ ի պատրիարքարանէն Կ. Պոլսոյ (ոչ վասն արգէն կամք յաշխատանս) և ոչ իսկ աստին ի պատուաւորաց Անգլիացոց քաղաքիս գրեւ մեզ երբ իղկալ զայցէ խնդիր իմն լուծման, (որպէս այժմէն ընդ կնճառակնձիւ խնդրով ուրոք ատենաբանի բարձրագոյն տունի քաղաքիս բզբաղեալ կամք) : Բայց մինչ գրեն և խնդրեն յարգանք՝ չէ ի կարիս, և ոչ քաղաքականութիւն մեր տեղի տայ հրաժարման : սորին վասն շնորհակալ լինելոյ եմք ի նախնաւորաց մերոց աստի, եթէ կարկեցն ի հետաւոր և ի մեծաւոր վայրս խափան զենլ, որպէսզի յայսմէն փոխարեն մեր՝ զինքեանս ընտրեցեն ի զորժ : քանզի այստ ազատացելոյ են զմերութիւն մեր յառաւել վատասկոց : թո՛ղ զայլ հետեւան՝ որոց յիշատակութիւնն շատ վեհանձնութիւն : Իսկ եթէ և այս ոչ ապա ուրեմն սիրովն Աստուծոյ աղաչեմք նախաձեռն չոր ոչ բերել ի

մասնաւոր նամակ մի չդիպտոսէն յուղարկուած է 'ի Պատրիարքարանն Կ. Պօլսոյ :

Իրաց այս վիճակին մէջ կը դարձանաւ և կը ցաւ մը թէ ինչու համար ազգային կեդրոնական վարչութիւնը կը յայտարարէ զվերադարձն դերա . Ս'եսրովք սրբազանին 'ի վիճակ իւր 'ի մեծ վիշտ եղիպտաբնակ Հայոց : Ս'իւնոյն դարձանք և միւնոյն ցաւը նկարագրած կը տեսնեմք հետեւեալ յօդուածոյն մէջ, զոր 'ի Գահիրէէն (Պոստոսի 18 ամսաթուով յուղարկած են մեզ 'ի հրապարակութիւնն :

Եղիպտոսի առաջնորդ գերա , Ս'եսրովք եպիսկոպոսն Ի Կոստանդնուպօլիս :

Այս դերա . Ս'եսրովք եպիսկոպոսը Պօլսոյ կը գրաւուի երկար ատենէ 'ի վեր . սրբազան Հայրիկը հրաւիրեց զնա , զի Երուսաղէմայ միաբան Ըստուր վարդապետը բողոքած էր նոյնին դէմ : Իսկ որովհետեւ ժողովուրդը կը նդգիմանար՝ որ մի՛ դուցէ իւր բարեխնամ Ըստուրը Երուսաղէմայ միաբանութեան կարգին զոչ ըլլայ , սրբազան Հայրիկը փութաց վստահ . Կուսար փաշայի միջամտութեանը դիմել՝ խոստանալով և ապահովելով թէ քիչ օրուան մէջ Ըստուրը իրեն կ'ընդհատուի և հրամանագրով Գահիրէ պիտի դառնայ դերա . Ս'եսրովք եպիսկոպոսը եթէ երբէք 'ի Վստուրի մէջ զմոռւողը հանդարտեցնել յաջողի՝ որ արդէք չըլլայ 'ի սրբազանութեան 'ի Պօլսոյ չուեւուն :

Վստահ . Կուսար փաշայի միջամտութիւնը ամէն սիրտ հանդարտեցուց և սրբազան Ըստուրը բարձրապատիւ Խրտիվին ներկայանալով՝ քիչ օրէն վերադառնալու պաշտօնական խոստումը և ժողովրդեան համամտութիւնը մէջ բերաւ՝ որով և յաջողեցաւ մեկնելու արտօնութիւն ստանալ : Դերա . Ս'եսրովք եպիսկոպոսը Պօլսոյ կը հասնի՝ Գահիրէի մէջ դատի ներքեւ և Պօլսոյ մէջ դատարանայ Ըստուրը ողջունելու համար : Վերադառնալու վարչութիւնը մասնաժողովի պէտքը կը զգայ , որպէսզի երկու կողմը մտիկ ընելէն վերջը՝ անդէկայի մը պատրաստէ , Բնդիմութիւններ չեն պակսիր այս որոշման դէմ , զոր ծագումով կը կերկարի ատեն մը , այլ 'ի վերջոյ մասնաժողովը կը կազմուի , երկար հարցափոխութիւն կը ըլլան , շատերուն սիրտը թուելի մէջ է , և մասնաժողովին մէջ Ըստուրին չէ թէ միայն զրգարտութիւնները կը յայտնուին , այլ և խրոխտ բնաւորութիւնը և թշնամակց ուրիշ :

Մասնաժողովը իւր պաշտօնը կը կատարէ , տեղեկացիրը կը պատրաստէ , ամէն ազգային կը համոզուի զերապատիւ Ս'եսրովք սրբազանին անմոռութեան

վրայ , և Պօլսոյ բերուելու մասին եղած սպանալիքներուն անպատեհ ըլլալը կը տուգուի : Ուստի չենք տարակուսիր որ սրբազան Հայրիկն ալ վերջապէս զիջած է համոզուել թէ 'ի սրբազանութեանն անմեղէ և Ըստուրի զրգարտութեանց զոչուած . ինչու որ երբեք չփութար իւր խոստումը կատարել , այսինքն առաջնորդութեան հրամանագիրը սրբազան Ըստուրը չորհրդուս յանձնել , պատճառը կուգենք իմանալ :

Թեպէտ մեզի այնպէս չեն ձեռքի տակէ գործուածները . զիտեք որ մուրի մէջ շատ գործողներ կան , զիտեք նաև որ դեռ ևս դերա . Ս'եսրովք սրբազանին վերադարձը ուշացնելու համար շատ որոգայթներ կը լարուին և պիտի լարուին . բայց մեք մեր խօսքը սրբազան Պատրիարքին դարձնելով , 'ի Ս'եսրովք նուիրեան հետ կուգենք խօսիլ և խոնարհաբար մի քանի հարցումներ ընել :

Վստահան , սրբազան Հայրիկ , միթէ ձեր խոստումը մոռցայք , միթէ մինչև ցարդ Ըստուրի անհրաւ ամբաստանութեանց զրգարտութիւնները թէ նախատուած , ծեծուած , և չգիտեմք ուրիշ ինչեր եղած , չյայտնուեցան նաև Ձեր Ս'եսրովքութեան :

Ս'եսրովք Հայրիկ , թող մեր ձայներն ալ քիչ մը ձեր ականջներուն հասնին . չէ թէ պաշտպանութիւն մուրաւ համար , ոչ , զի մեր ձայները՝ արդարութեւ և իրաւանց ձայներ են , պաշտպանութեան պէտք չունին . հասարակ լուրերու համար :

Ս'եսրովք Հայրիկ , մեր բարեխնամ Ըստուրը ինչու կը պահէք . յանցաւոր է , եղեռնագործ է՝ ընդ պէս երեւոյցուած էր , այս կամ ոչ պատասխան մի , բայց հասարակաց ատենին առջև . որպէսզի մեք ալ նոյն ատենին դիմելով արդարութիւն պահանջենք , այս արդարութիւն պահանջներ այն ամէն սպանալիքեաց համար որ պաշտօնական բերաններէ տեղացին :

Ընդհանրութիւն պահանջներ այն ամէն զրգարտութեանց համար՝ որ մեր ամենասիրելի Ըստուրը այսչափ երկար ատեն Պօլսոյ պանդխտացաւ յանրաւի :

Ընդհանրութիւն պահանջներ ազգին հասած նիւթական ու բարոյական փառանքներու համար 'ի շնորհս Երուսաղէմայ միաբանութեան և 'ի շնորհս անհեռատես քաղաքականութեան կամ կողմակցութեան :

Ընդհանրութիւն պահանջներ Ս'եսրովք անհրաւ յարձակմանց դէմ որ խիղճ չըրաւ , թէ՛ սրբազան Ըստուրը ինչ 'ի թաղական խորհրդոյ անդամները և թէ՛ ուրիշ պատուաւոր ազգայինները արեւնալիք նախատիքներով զրգարտել , բայց անպատիժ մնաց և փառաւորեցաւ , որովհետեւ պաշտօնական լեզուները լռեցին . . . կամ շտեմնելու զարկին :

մեզ . վերջապէս յոր կողմ՝ ակնարկեմք չտեսնեմք ինչ յաշխարհի՛ք քան զոր Մարգարէն Երայի՛ առաջին և 24-րորդ զլսովք բանիցն պուշակ : Բարձրեալն Ստուրած ի վերուստ այց արտաց ամենեցուն :

Ի վախճանի յուսման և խնդրեմք զի եկեղեցւոյն պատու թողման բարեկամն մեր մի համարիցէ զիրաւաստութիւնս իրեւ զիրաւորարար ընդգէմ իւրոյ ինքեան . քաւ այնպէս իմանալ , այլ թէ նպատակաւ ուղղութեան վերադառնալն՝ որ ինքեան հաղորդեցաւ . զի որպէս ինքն ասէ՝ զոր լուաւ , ստիպուալ ի պաշտօնէն իւրմէ հրատարակեաց , այնպէս և մեր զոր զիրաւեալ ի սրբազան պաշտօնէն մերմէ ստիպուալ հրատարակեմք զառաջ մնասուն ունեւով : Հաւատամք թէ ինքն եկեղեցւոյն իսկ՝ որպէս ճշմարիտ Քրիստոնեայ , և որպէս լուսաւորական Հայ , հպատակ Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ՝ ունիցի ի պատահարս տրուել , որպէս իւր թուի տրուեալ սիրտը Հայ ժողովրդականաց քաղաքիս . որպէս ոմանք խորին զգացմամբ ընդ մեզ յիշցին , թէ այնու գրութեամբ եկեղեցւոյն խայտառակեալ կորուստը զարտու հայտարարութեան մերոյ յոռո անմոռութեան վիճախաւ կաթուղիկոսի , և թէ խորհրդածի գրութեամբ յատուկ խոստովանել յոռո նորին բարձրութեան զորոտութիւնս սրտից իւրեանց , և թէ եղեալ այն գրութիւն եկեղեցւոյն ընդգէմ ի յոյժի զիրաւութեան և կամայ իւրեանց : Երանի թէ եկեղեցւոյն զոնէ զոյսման խորհուրդ ինչ խուզեալ իցէր , եթէ ոչ ի մէնջ՝ թերեւ յոմանց ակնաւոր ժողովրդաց քաղաքիս :

Տեք Յովնանն Խաչկեան , Խաչկիք աւագ քահանայ Հայոց :

Յօդուածը բոլորով լիակց առ մէկ գրեցեալ ի վստահ Ջուղայի՝ զորս ձրատարակեմք ընդ ցաւօր սրտի :

Առաջնորդն ի 26 Մարտի եթով զՋուղայ . զի կուգեն

ի կաթուղիկոսն 3 գրութեամբ և մին ի Սինդոն , զնայ ի տեսնել , Եւ թէ ընդէ՞ր ստեպ ստեպ կուգն զինքն՝ Ջուղայցիք մեր յայսմ քիպուածի գրեցին զերկու գրութիւնս , զմին առ սրբազանաւոր կաթուղիկոսն , և զմին առ քեռպոսն Ռուսաց ի Թէհրան . իմաստ առաջնոյ գրութեան էր նախ շնորհակալութիւն զՍ'եսրովքին և ապա խնդիր զի շնորհ արտաց կրկին վիճախուրել վստահ Ջուղայցի զնախկին Մովսէս առաջնորդն իւրեանց . իսկ երկրորդին էր խնդիր առ դեպքան՝ զի միջորդեացէ առ կաթուղիկոսն , և ի Թէհրանայ յետադարձուցէ զիւրեանց սիրելի Առաջնորդ :

Ծանոցի ևս անցեալ գրութեամբ թէ կամի զբաղուս ի Ջուղայցեաց ձեռնադրել քանակաց . և մինչ կամի տեսնել հոգեւորական դատք քահանայից և աշխարհական պատուական անձանց ժողովեալ յեկեղեցին Մահաթի գրեցին առ Առաջնորդն այսու իմաստեք , թէ լուսմբ զի առաջնորդեալ էք ձեռնադրել քահանայ . բայց և այնպէս խոնարհաբար տեսմք , զի չորի մասն քահանայից աւելի է քան զհարկաւորեալն . վստահորոյ խախտեալից զոր կամիք առնել . և եթէ ոչ ունին մատուցանիցէք այսմ խնդրոյ մերում , մեք յայնժամ ունիմք գանգատել առ կաթուղիկոսն զմէնջ : Չայս ընթերցեալ խախտեալ զձեռնադրութիւնն :

Ի Ջուղայ 18 Ապրիլ 1871 :

... Թողուն սրբազանի զՋուղայ թէ յիշէ ինչ աղբերաց յոռոմ եկեալ՝ հաւատարմի զիտեք դուք : Գնաց նա բարեաւ և ապահով ի վերադարձն իւր , յեղեալ ի վրայական զոր ընկալեալ աստէն ի հասարակութեան՝ առաջարկութեամբ և խնդրանց ուժգնութեամբ , և կայն շննայ համարտութիւն ի խաւարի , և ոչ խաւար կորացաւ բաղդ Ջուղայուն , յորձամ տարօրինակ վերջին անխոհեմ և անկանոն արարածք իւր յերեւան ամին զգործս իւր նախկին և բացին զբերանս ամենայն մարդոյ

Արդ սրբազան Հայրիկ , ասոնք ամէնը Ձեր Սրբազանութեան ծանօթ ըլլալով՝ ծանր պատասխանատուութիւն մը չէք նշմարեր ձեր անձին զիայ , մանաւանդ պաշտօնական խոստումնիդ մինչև ցարդ չկատարելուդ համար :

Կըրկնեք , լսեցէ՛ք նաև մեր ձայներուն :

Թաղական խորհուրդնիս գործելու չափ ուժ չունի՝ վհատութիւնը արեւած է իւր վրայ և ամէն անգամ անհամբեր՝ Ս'եսրովքին պաշտօնանը կը սպասէ :

Ազգին՝ կառավարութեան հետ ունեցած ամէն ծանր գործերը երեսի վրայ մնացած են , սրովհետեւ ազգը կառավարութեան առջև ներկայացուցիչ մը չունի և չուզէր ունենալ բայց 'ի իւր հոգեւոր հովիւէն : Խոսքն ենան դպրոցի բարեկարգութիւնը վտանգի մէջ է , զի բարեկարգութեան հիմնագիրը՝ որ է սրբազան Ըստուրը , չուսչէ :

Վերջապէս ամէն ինչ խոսն ի խոսն :

Եթէ Ձեր Ս'եսրովքութիւնը կը հաւանի որ ազգը այս վիճակի մէջ ապրի , հոգ չէ . թող դերապատիւ Ս'եսրովք եպիսկոպոսը քանի մը ամիս ևս հլու մնայ պատրիարքարանին մէջ 'ի կործանումն ազգային բարեկարգութեան Գահիրէի և Լղէքսանդրիոյ և ի փառս անուան ձերոյ . . . :

Կը վերջացնենք , սրբազան Հայրիկ , յուսալով որ մեր այս առաջին յօդուածն ալ Գահիրէի և Լղէքսանդրիոյ վարչութեանց այս օրերս ձեզ մատուցած ազեւադիրներուն կարող դասելով ուշադրութեամբ կարդալ կը յօժարէք , և ձեր խոստումը ժամ յառաջ գործադրել կը փութաք՝ զգերա . Ս'եսրովք եպիսկոպոսը , մեր ամենասիրելի և բարեխնամ Ըստուրը հանդերձ հրամանագրով առ մեզ վերադարձնելով :

Հայտնի է թէ ազգային կեդրոնական վարչութիւնը՝ պատրիարքական աղբիւրագրով մի խնդրած էր Բարձրադիրքի՝ Բոնէն որ հրամանագիր մի յուղարկէ 'ի Պրուսա , նոյն վիճակին Ըստուրը զգերա . Բարձրադիրքնու եպիսկոպոսը բռնի 'ի Կ. Պօլսոյ բերել տալու համար : Երբեք հրամանագիրը ոչ ասկա ժամանակէ որ յուղարկեցաւ . և Կորին Ս'եսրովքութիւնը կը պատրաստուի եղեր 'ի Կ. Պօլսոյ երթալ . բայց Պրուսայի Վալէ փաշան՝ տեսնելով թէ Բարձրադիրքնու եպիսկոպոսին մէկնիլը Հայ ժողովրդեան մէջ վրդովման պատճառ պիտի ըլլայ մինչդեռ առայժմ անգործութիւնը կը տիրէ , արժան համարել է ուրիշ ժամանակի թողուլ Կորին Ս'եսրովքութեան ճանապարհորդութիւնը՝ և իւր մարդասիրական այս տնօրէնութիւնը Բ. Գրան , ինչպէս նաև Ս'եսրովքին իմացուցեր է կըսեն :

Ի նախատին և ի յարձամարտութիւնս Արշնոյն : Թէ՛ հետադարձական զծիւ և թէ՛ գրութեամբ բարեկամաց հաստատի , թէ Արշն մեր որ կաշխարհեալ արգելաւ բոլոր քաղաքութեամբ հասարակութեան տեղոյս ի ձեռնադրութեան Գալուտանի տէր Բարոնդեան , աստէն ամեալ զձեռնադրելին ի Թէհրան Վալէ փաշա՝ սեանքիկեաց զնա քահանայ ընդ տասնեքին զիւրականս . ընդ այսպիսի անկանոնութիւն սրբազանին՝ զայրացեալ հասարակութեան Թէհրանայ , ասեն բոլոր և մահակոք ատեալ զատու գանդ մնասունս Ուստի ջախջախ ջախջախեցան զլուր սպասաւորաց Արշնոյն , ծանրացուցանելով զբան մինչ տալ ձգել յատենան զեպանին Ռուսաց . և թէ զմէն հետեւութիւն , տակաւին ոչ ումեք յայտնի : Թէհրանայ օրինակ . իսկ Ջուղայն մեր յղանայ ի խորհուրդ իւր կազմել զմոռով ոչ միայն զվրայական իւր տուեալ յԱրշն յետս կուշի , այլ և խախտ բողոքել առ վեհալ կաթուղիկոսն ընդգէմ մայրիկաւոր գործոց սրբազանին որ որպէս երկի՝ շանաղանէ քան զերկա աւուրս զիրտ իւր :

Ի Ջուղայ 10 Մայիս 1871 :

... Գրեալ եմ թէ Առաջնորդն մինչ ելանելոյ կը տեսնէ կամեր ձեռնադրութիւնս առնել և գրաւոր բանով արգելեցին զնա և խոստութեամբ կասեցուցին յետոյ յոյժ մնաստար գործոյ : Բայց տես զինչ եղև . ծածուկ կը եղաւ կը զնոսս որք ձեռնադրել կամին , և ասացեալ թէ յորձամ ես ելանելով աստէն ի Թէհրան՝ դուք և ծածուկ եկեալիք ի Թէհրան . անդ ունիմ ձեռնադրել Երթալ լուեալ զայս՝ մինչ առաջնորդն ել աստէն , ոմանք գիւղականք տիրացուք ելին և ընդ ճանապարհաւ Գեռապաղու գնացին ի Թէհրան : Եւ աստէն և Գալուտան տէր Բարոնդեան իմաստեալ այլ ճանապարհաւ ի Թէհրան : Իրեւ լուա Խաչատուր վարդապետ զգնան նոյա , երկարական զծիւ յայտնեաց տէր Մինաս Բարոնդին

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՆԻՔ

Զմիռնիա, 28 Օգոստոս:

Կոստանդնուպոլսէն խիստ տխուր և ամենացաւելի լուր մի հասաւ: Բարձրաւոր Սեփ—Եպարդոս Լալի փաշան, որուն առողջութիւնը 'ի լաւ անգր յառաջագործ վտանգաւոր կերպարանք մի ստանալով՝ հիւանդութիւնը ծանրացաւ և բժշկաց ամեն ջանք անօգուտ ըլլալով՝ յորին Բարձրութիւնը իւր մահակահապտուտ ընթացքը կրեց 'ի մեծ ցաւ Բարձրագոյն 'Իրան և բոլոր մահճատական և ոչ մահճատական ժողովրդաց առհասարակ:

—Կըլտմբ թէ Սեփ—Եպարդոս բարձր պաշտօնը՝ կայսերական հրովարտական յանձնուէր է մեծ ծովագետ վտամաւ: Սահման փաշային:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքիս քսան աշխարհական երեսփոխանաց ընտրութիւնը՝ ըստ տրամադրութեան հին Սահմանագրութեան վերջապէս կատարեցաւ, աւանց մասնակցութեան օտար տէրութեանց հպատակ Հայոց և հիւպատոսարանաց թարգմանաց:

Երկու հարիւր ընտրողներէն՝ որոց յատուկ հրահրական տոմսակներ յուղարկուեցան, 80 հոգի միայն քուէթուղթ յուղարկեցին, և քուէհամար ըլլալով, բացարձակ առաւելութեամբ հետեւեալ ինք անձինքը երեսփոխան ընտրուեցան:

Սեփարդ տեարք

Սահտեսի Բակոր Եսայեան	59
Խաչատուր Մարգար Եփրեան	58
Սիրաիլ Ս. Եփրեան	57
Սահտեսի Եսայեան Տայեան	54
Գեորգ Սոլմանեան	48
Բակոր Սահտեսեան	47
Խաչատուր Պարծաքեան	47
Գրիգոր Լալիբեան	42
Պողոս Պէրկաւարեան	42

Երկուրդ անդամարձեալ 200 ընտրողաց հրահրական տոմսակ յուղարկուելով, 67 հոգի միայն քուէթուղթ յուղարկեցին, և քուէհամար ըլլալով՝ համահայտական առաւելութեամբ հետեւեալ 11 անձինքը երեսփոխան ընտրուեցան:

Սեփարդ տեարք

Սահտեսի Բակոր Կարապաշեան	54
Պողոս Վարպետեան	51
Սիրաիլ Վեմեան	50
Ստեփան Լաւաճեան	48
Զովհաննէս Ոսկանեան	47
Ստեփան Իրիքեան	45
Կարապետ Շահինեան	44
Խաչատուր Զովհ. Եփրեան	44

Թէ տիրացուք ոմանք եկին աստի պղր ի ձեռնադրել, վտանգոյ հատարակութիւն ջուղայու յայտնէ ձեզ շնորհուր Լալիպոստին աստեղ զձեռնադրութիւն, որպէս և եպիսկոպոստոն աստ երգմամբ խոտաւեալ է պարսն Յ. Թ. ասի Յովհաննէս չաւան Լալի 'ի թիւհրան: Բայց օգուտն ինչ, աստեղ աղաչութեան ոչ զիջանի, քանի աւուրք են, զի հաստատուն լուր եհաս աստ, թէ ձեռնադրեալ զնոսա՝ որոց խոտաւեալն էր: Մաւ Եսեմր զի հաստարակութիւն թիւհրանայ արգիլեալ էր նմա շառնել զայս և նա խոտաւեալ էր նոյս, բայց գիշերայն գաղտ ի հաստարակութեան հանեալ էր զտիրացուսն և տարեալ ընդ իւր ի փաղէ Վանակ և ան ձեռնադրեալ է: Լուեալ թիւհրանայոց զայս, բազում ի նոցանէ ստեղծք և բարձր գնացեալ են ի Վանակ. . . զԱստիւրդն և շնորհուր կատարել զձեռնադրութիւն. բայց մինչ հասեալ են տնոր՝ տեսեալ են, զի ի միջոյն միոյ ժամու աւարտեալ է, սկսեալ ի միոյ աստիւրդն մինչ ցրահանայութիւն, աստեղ ևս թէ զանեալ են զպատաստորս նորս:

Ի Զուգայ 21 Մայիս 1871:

Նործեմը պաշտօն քաւակաւանաց տուր զիտել ընթերցողաց՝ թէ ո՞ր է այժմ Սահմանագրն, և թէ այսպիսի սկիզբաւոր Սահմանագրի երկրպագան՝ ո՞ւմ նմանեցին: Պարսն եկեղեցւորն բարեմասութեամբ խորհրդայ ի վեհապալսն դարձուցանել յիստ զՍոլման Լալիպոստ, բայց մեք աղաչեմք զՍոստամ՝ ոչ յաջողել: Տեղ Յովհաննէս Խաչիկեան:

Ստեփան Պապոյեան	43
Հայրապետ Կալթեան	42
Գեորգ Եսայեան	31

Սիրելի է մեզ յուսալ թէ այս 20 երեսփոխաններէն հրաժարական տուող չըլլար, որպէսզի նոր դրժուարութիւններ չձագին ազգային ժողովոյն կազմութեանը, 'ի զայնակողութիւն հասարակութեան:

Յաւալի է ապաքէն տեսնել որ 200 ընտրողներէն միայն 80 կամ 67 հոգի քուէ կուտան, այնինչ ըստ մեր կարծեաց՝ և ըստ Սահմանագրութեան իսկ՝ ընտրողաց թուոյն մեծագոյն մասը այսինքն կէսէն աւելին հարկաւոր է, որպէսզի 'ի և է ընտրութիւն մի օրինաւոր ըլլայ: Բայց բարեբաղդաբար Իզմիրի ազգային ընտրողական կացութիւնը՝ Կ. Պոլսոյ ընտրողական կացութեանը հետ բաղդատելով՝ տակաւին շատ լուաղոյն է, ինչու որ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ՝ կըսէ Մ. Լ. Լալիբե, "հինգ կամ վեց հարիւր ընտրող ունեցող թաղերէ 25—30 քուէով ընտրուած երեսփոխաններ, 3—400 ընտրող ունեցող թաղերէ 15—17 քուէով երեսփոխաններ ունենալէ ետեւ, այս օրերս 5—6—8 քուէով ընտրուած երեսփոխաններ ալ ունեցանք":

Լահուր երեսփոխանական կամ ազգային ընդհանուր ժողով մի, որ խուրբիաբանի Հայոց ներկայացուցիչ ըլլալու պահանջուն ունի, և որուն համարակէտան էֆէնտի երեսփոխանը անցեալները կըսէր թէ օրինաւորութեան աղբիւր է. . . մինչդէռ Կ. Պոլսոյ Հայոց ներկայացուցիչն անդամ չըլլալէ 'ի զատ, օրինաւորապէս ընտրուած ազգային ժողով անդամ չիւնար համարուի:

Քաղաքիս երեսփոխանական ժողովը՝ չորեքշաբթի օրը կէսօրէն ետեւ իւր առաջին նիստը ըրաւ յազգային առաջնորդարանի, ուր մեծագոյն մասամբ դուրսուած ըլլալով՝ ձեռք զարկաւ իւր ատենը կազմելու գաղտնի քուէարկութեամբ, որով ընտրուեցան:

Սեփարդ տեարք

Մհրաթ Ս. Եփրեան, ատենագետ,	
Խաչատուր Զովհ. Եփրեան, փոխատենագետ,	
Խաչատուր Պարծաքեան, ատենագիր,	
Սիրաիլ Վեմեան, փոխատենագիր,	

Երեսփոխանական ժողովը իւր ատենը կազմելէ ետեւ, միւսինքն նիստին մէջ զաղտնի քուէարկութեամբ ընտրեց նաեւ վեց ազգային տարեկան հոգաբարձուներ՝ կամ ազգային Վարչութեան անդամներ, որք են:

Սեփարդ տեարք

Սահտեսի Եսայեան Տայեան	
Սահտեսի Բակոր Կարապաշեան	
Կարապետ Շահինեան	
Զովհաննէս Ոսկանեան	
Գեորգ Եսայեան	
Խաչատուր Զովհաննէս Եփրեան:	

—Դարձեալ ազգային նորահաստա երեսփոխանական ժողովոյն հաւանութեամբը, 'Կուպարեան մեծ ծարղոյ Զօհաննէս աղան՝ անշարժ ստացուածոց, այսինքն Եսայեան ժողովոյն անդամ կարգեցաւ:

—Սոյ 'Նիկողոս կաթողիկոսը՝ որուն Իզմիրէն անցնելը ծանուցինք մեր նախընթաց թուովը, 'ի Պոլսի հասեր է և իւր խնդրանքը ու Բարձրագոյն 'Իրան հաճութեամբ Հրապարակելով իրաւունք ժողովոյն հանդիսացեր է, որովհետեւ ազգային Պատրիարքարանի կողմանէ ամենեւին հրաւեր չէ եղեր, կըսեն, 'ի հիւրասիրութիւն 'Սորին Սրբազնութեան:

Եստե ամենայնիւ Բարձրագոյն 'Դուռը նախատես ըլլալով այս եղբուրեան անհաճոյ հետեւանցը՝ մէկ կողմէն մարդասիրաբար ծանուցեր է Պատրիարքարանին որ պարտուպատաճ յարգանք հիւրասիրեն ըզ-Նիկողոս կաթողիկոսը, միւս կողմանէ համոզեր է զՍորին Սրբազնութիւնը որ իւր ազգին կողմանէ ըլլալու հրաւերը սիրով ընդունի, Եզգային Վարչութիւնը՝ կայսերական կառավարութեան ըրած ազգաբարձութիւնը նկատողութեան առնելով՝ փութացաւ արձանաւոր հիւրանոց մը պատրաստել, ուր շուտով պիտի փոխադրուի, կըսեն, 'Նիկողոս կաթողիկոսը:

Տար Լստուած, որ պատակաւորեմերէ յառաջեկած ազգային զանազան վերաց վերայ նոր վերք մըն ալ չյաւելցնէր այս կնճոռա ցաւալի խնդիրը:

—Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանի գործօն խորհրդական զեռա. Սիրան եպիսկոպոսը անցեալ շաբաթ օրը հասաւ Իզմիր, ուր օր մի հիւր ըլլալով մեր ամենա սրբաշուն Լուսնորդին, կիրակի կէսօրէն ետեւ աստ:

Երկան շոգեհաւով մեկնեցաւ Լտանա երթալու, ուր Սոյ նոր կաթողիկոս մի ընտրելու գործողութեանը պիտի հսկէ: Եստ գործողութիւնը պիտի կատարուի Կ. Պոլսոյ ազգային երեսփոխանական ժողովոյն անօրէնութեանը համեմատ, բայց տեսնենք թէ ժողովոյն մէջ եղած տեսական տնօրէնութիւնը՝ գործնական պիտի պիտի յարմարի. . .

—Քաղաքիս մէջ հաստատեալ Վէնայի Սիր. Թարեան վարժարանը պիտի բացուի երկուշաբթի օրը՝ այսինքն Սեպտեմբերի 11ին ըստ նոր տուածի:

ԳՐԱԴԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՎԱՐՇԱՐԱՆ Ի ԶՄԻՐՆԻԱ

Սոյի փողոցը քիւ 24, Մեյմար օղլուին տունը, իսկ անոր տեսուչը՝ առժամանակեայ կերպիւ կըքննակի լեյքոն փողոցը քիւ 9, ուր ուղղողը կըքննակի տեսուչը:

ՀԻՒՆԴԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԵ

ԴԵՐԱՅԻՍ ԶՈՒՆՈՒԹԻՒՆ

Մարդոց ջղայն գրութեան ('սիւր') շատ յոյնաճ ըլլալու սովորն աստ մըն է և ջղայնութիւնը անհաւաքելի շարժումը կամ դրժուարութիւնը զատել է յոյժ. վան զի ուր գտնուէ և անոր դեմը: — Միակ զեղը այս է. քիւ խմ զին, գարեջուր, և ոգիւր լից ըմպելիք. և ասելի աղէկ կըլլայ որ բոլորովին հեռանաւ անհոգի, և ամենեւին չխմու. նմանապէս խաչով մի խմուր, և անուր լից լից լից լից (չայ) գոհ եղիք: Կարելի եղածին չափ մարդ օգ ծծէ ամեն գիշեր իմ գեղահաստեան երեք կամ չորս հատ կըլլէ շատ մի կէր և համեմունք ('սիւր') հեռի կեցիք: Եւ աստ օգուտկար կանոնները ճշգրտութեամբ 'ի գործ գնելու ըլլալ միտքը շուտով պիտի հանգստանայ, մարմնիդ աւողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնաս թէ ջղաց շարժումն ունեցար:

ԱՆՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց միջ թէ կողմերը չափէն աւելի ջրալից կըլլան կամ բաւական չեն ըլլալ, թէ բարձր կամ աւագ երկրամասն կը հասնին կամ թէ աստինք մէջ ցաւեր կը պայտան մէջքին համապատասխանաճ մասը: Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Զուր օրէի գեղահաստեանը անուր տակաւ հրահանաց համեմատ և անոր սպեղանիով չփել երկրամասն վարի կողմը անկողին մանեալ ժամանակը: Այս գործարանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ, այնինչ ուրիշ գեղերը զուր տեղը գործարանաց պիտի ըլլան:

ՍՏԱՄԱՐՈՒՄ ԵՒ ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆ

Ո՞ր է և գեղ մի չիւնար ստամոքսի գործութիւնը նորոգել և աղէկեցնել զայն շուտով՝ ինչպէս այս գեղահաստեանը որոնք անարար խաւովութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ րոլը թէ Կուլիկը ու կըլանեն և կը հասնին 'ի լեւոր' ('սիւր' էջեր), ուրուն գործողութիւնը կը կարգադրեն. ջղայնութիւնը ստամոքսի ձգումն ('սիւր') դեպքերու մէջ արանքէն ներգործութիւն մի ունի և լեւորի ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկէ:

ԲՈՐՈՒՄԱՆ ԹՈՒՄԱՆԱՅԻՍ (ԴՈՒՄԱՆ) ՀԱՅ ԵՒ ՀԱՐՈՒՄԱՆ

Շնչաւորութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն աստեղ աւելի յաճախ կը պատահի և երեւնի աստեղ վտանգաւոր է: Աստեղ գործողութեանց անկարգ ընթացքին աստեղ նորոգելու կրնան միշտ կարգադրուիլ Զուր օրէի հաշակաւոր գեղահաստեան միջոցաւ: Աստեղ շուտով կը դարձնեն արեւն որ և է աստեղ ժամանակեայ անշարժութիւնը, կը լիցնեն խցում շնչալիւնները, կը բարեկարգեն շնչաւորութեան ստամոքսի արագութիւնը և կարողութիւն կուտան շնչալիւնը ու լիցնեն արագութիւնը ու կանոնաւորապէս գործելու: Այս գեղահաստեանը 'ի իրենց մաքրողական նորութեամբ կը արեն արեւն ամեն աղտոյնութիւններէ, և արեւ կանաւաւ կը օգորցնեն զգրութիւնը ('սիւր') ընդդէմ ծիւրական աստի, շնչալիւնութեան և ուրիշ թոքային տկարութեանց:

ՏԿԱՐԱՅԻՍԱՆ ՄԱՐԿԱՅԻՍ ԵՒ ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆ

Տկարութեան, թուլութեան և ջղաւորութեան գեղայնութեան մէջ, որոնք որ և է րեւան կամ գերեւան չափազանցութեան յաւաճ եկած են, այս գեղահաստեան աղալիչ և նորոգիչ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է. քանզի մաքրողութիւնը կը վերահաստատեն, մարմնոյն ամեն հիւանդութեանց կը կանոնաւորեն, զայնինչ գրութիւնը կը օգորցնեն, հիւանդին միտքը կը յարգարէ և գերջապէս աւողջութիւնը ձեռք կը բերէ:

Զուր օրէի գեղահաստեանը ամենեւն օգտակար գեղերն են հետեւեալ հիւանդութեանց համար:

- Շնչալիւնութիւն, Յօդացաւորութիւն, Թորացաւորութիւն,
- Մախմուր աստեղ, Տեսաւորութիւն, Ցաւ օրովայնի,
- Խիթ ('սիւր'), Ջրալիւնութիւն, Միկարգութիւն,
- Հարբութիւն, Անմաքրողութիւն, Բարբոսութիւն,
- Ծիւրական աստ, Կալուկ, Ախտ ընդերաց,
- Թանջ ('սիւր'), Բարեկարգութիւն, Անկանոնութիւնը կա-
- խալի պարանոցի, Բար կամ խիճ միջա-
- վերնատուութիւն, Նոցի, Մորթային հիւանդու-
- լեւորի հիւանդութիւնը Գլխացաւորութիւն, Թիւնք,
- Փողացաւ, Արթրիտիս աստեղ, Խցողութիւնք:

Խմբակը—տար լրագրոյն,

Վ. Լ. Կ. Պալատարեան: